կանդիդատներ պէտք է համարել։ Կարգադրող մասնաժողովի անդամներ ընտրվեցան հետևեալ անձինք՝ պ. պ. Միքայէլ Շահ-Պարոնեանց, Խաչատուր Քալանթարեան, Աբ. Յովհաննիսեան, Նիկ. Խօսրովեան, Աբիսողոմ Յովհաննիսեան, Ա. Բահաթրեան, Գէորգ Բարխուդարեան, Ս. Սպանդարեան, Ա. Երիցեան, Վ. Մուրադեան, Աղէք. Քիշմիշեան և Յով. Զիգիանեան և կանդիդատներ՝ Միք. Սալամբէգեան, Գ. Եւանդուլով, Բագրատ Նաւասարդեանց (այն էլ կանդիդատ) և Ա. Բաբայեան (բժիշկ)։ Ընտրութիւնը պէտք է ասել շատ անաջող էր, որովհետև այնպիսի մարդիկ ստացան շատ ձայներ, որոնք ոչ միայն ժողովներին չեն եկել, այլ և չեն համակրել և ընդհակառակն այնպիսի մարդիկ էլ 2 և 3 ձայն ստացան, որոնք, առանձին վերցրած, կարելի է ասել որ ընտրվածներից $^1/_2$-ից աւելի ծանրակշիռ են. բայց մխիթարվելով գոնէ այն յոյսով, որ 16 ընտրվածների մէջ գոնէ 3—4-ն էլ իսկ արժանաւոր մարդիկ են, մենք վերջացնում ենք այս հարցի վերաբերութեամբ խօսելը և մաղթում ենք յաջողութիւն գործին։ Բայց, մի բան կայ այդտեղ, որի մասին մենք ամօթ կը համարենք մեզ չը խօսել. կարգադրող մասնաժողի մէջ, ինչպէս տեսնում էք, ընտրվել են պ. Խաչ. Քալանթարեան և Յով. Զիգիանեանց. այս այն մարդիկն են, որոնք անցեալ տարի ընտրվեցան մասնաժողովի անդամներ և որոնք իսպառ հրաժարվեցան՝ չը համակրելով և անկարելի ու ապարդիւն համարելով կայանալիք ժողովը։

Պ. Խաչատուր Քալանթարեանը, ասենք թէ, փաստաբան լինելով, կարող էր սխալվել. նա, օրինակ, կարծում էր, որ այն մօտաւորապէս ընդունված ծախսվելիք 5,000 րուբլ այնպիսի մի մեծ գումար է, որով կարելի է 15—20 դպրոց բանալ և խորհուրդ էր տալիս գործադրել վերջին նպատակի համար, բայց ի՞նչ կասէք դուք պ. Զիգիանեանցի վերաբերութեամբ, որը ուսումնարանական մարդ է համարում իրան, տեսուչ էլ է և որը գրաւոր կերպով իսպառ հրաժարվելուց և զանազան խոչընդոտներ դնելուց յետոյ, այժմ, երբ արդէն մի քանի մարդոց շնորհքով գործի $^2/_3$ մասը շինած է, այժմ նա կրկին մտնում է գրեթէ պատրաստ գործի մէջ, և ընտրվում է մինչև անգամ մասնաժողովի անդամ....

Հետևեալ համարում կը ծանօթացնենք ընթերցողներին ապագայ ուսուցչական ժողովի պարապմանց ծրագրի հետ, որը մինչև այսօր մեզանից անկախ պատճառներով անկարելի եղաւ հրատարակել, իսկ այժմ կրկին և կրկին ցանկանալով գործին յաջողութիւն և հաւատացած լինելով, որ ժամանակը ամենը բան հարթում է, ես վստահանում եմ կարգադրող մասնաժողովի յարգելի անդամներին առաջարկելու՝ ա) հրաւիրել այդ մասնաժողովին մասնակցելու մի քանի տիկիններ և գուցէ օրիորդներ, որոնք, ինչպէս յայտնի է, անցեալ տարիներին ցոյց տուին իրանց շնորքը հասարակական գործերում (սովատանջների օգնութեանը) և բ) ընտրել մի մշտական քարտուղար, որը իմանար քարտուղարական արհեստը և իր քմքի համաձայն չը խաղ անէր բառերի և ֆրազների հետ, որի համար վերևը նկատեցինք արդէն։ Ապագայ ժողովի նշանակութեան մասին, մենք արդէն ասացինք (Մշակ 141 №), որ դա մեր ազգի համար մի նշանաւոր և խորհրդաւորակտ է, և որ այդ ժողովի բազմակողմանի արդիւնաւոր հետևանքները թագցրած են մեզանից. այս յոյսով հաւատացած ենք, որ „Մշակը“ կը սկսէ շուտով իր պրոպոգանդան և նորա ձայնը չի մնայ առանց արձագանքի դպրոցասէր հասարակութեանց սրտերում. յուսանք և սպասենք....

Կ. Կ.

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

Ստայանք յօդուա «Ժուրնալ դ'Օրիան» լրագրի պ. Պետրոս Սէլքումեանից, Շամախուց 1 րուբլ 50 կոպէկ։ Առաջվայ 954 րուբլ 93 կոպէկի հետ կանի 955 րուբլ, 63 կոպէկ։

—

Թիւրքիան երևի սաստիկ է վախենում հայոց ինդրից, որ ոչ թէ միայն առհասարակ արգելել է «Ժուրնալ դ'Օրիան» լրագրի մուտքը օսմանեան կայսերութեան մէջ, բայց մինչև անգամ Կ. Պոլսի մէջ եղած մեծ պետութիւնների դեսպանների անունով ուղարկվող համարները թիւրքաց փոստը յետ է դարձնում Վիէննա։ Այդ տեսակ բան անել թիւրքաց կառավարութիւնը ոչինչ իրաւունք չունի. դեսպանները միշտ կարող են ստանալ ամեն տեսակ արգելված հրատարակութիւններ և երբ կիմանան թիւրքաց փոստային վարչութեան այդ կամայական վարմունքը, երևի իրանք կը բողոքեն այդ վարմունքի դէմ։

—

Ամեն քաղաքում, առհասարակ, փողոցները մաքրում և աւելում են վաղ առաւօտեան, երբ քաղաքի բնակիչները դեռ իրանց տներից դուրս եկած չեն, իսկ Թիֆլիսի քաղաքային վարչութիւնը կարգադրութիւն է արել աւելել փողոցները կէսօրին, երբ ամբողջ քաղաքը ոտքի վրա է և փողոցները լի են անց ու դարձներով։ Այդպիսով քաղաքային վարչութիւնը կատարելապէս թունաւորում է օդը. փողոցներում անհնարին է շրջել աննկարագրելի թոզի պատճառով, որ բարձրացնում են հարիւրաւոր մշակները իրանց աւելներով։

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԲՈԼԳԱՐԻԱ

—

Իշխան Ալէքսանդր պետական խորհրդի կազմելու մասին հետևեալ բովանդակութեան հրովարտակ հրատարակեց։ „Իշխան Ալէքսանդր հիմնում է պետական խորհուրդը, որպէս զի նա օգնի իշխանին երկիրը կազմակերպելու ժամանակ։ Խորհուրդը այն սկզբունքների վրա հիմնված կը լինի, որ ցոյց է տուած ռուսական սահմանադրութեան նախագծի մէջ։ Այդ նախագիծը առաջարկվեցաւ բոլգարական ժողովի քննութեանը Տիրնովոյի մէջ, որ մերժեց նրա գործադրութիւնը։ Իշխանը աւելացնում է, որ նա ընտրեց այդ նախագիծը, որովհետև ինքը համոզված է, թէ նա երկրին մեծ օգուտներ կը տայ։ Իշխանը իրաւունք է տալիս բոլգարացիներին ընտրել խորհրդի անդամների երկու երրորդական մասը, չը նայելով, որ նախագծի համեմատ ժողովուրդը պէտք է ընտրէր խորհրդի անդամների կէսը։ Իշխանը յոյս ունի ժողովրդի ազգասիրութեան վրա և հրաւիրում է բոլգարացիներին այնպիսի անդամներ ընտրել խորհրդի համար, որոնք կարող են լաւ կատարել իրանց պարտականութիւնները և կը ձգտեն իշխանի և ժողովրդի մէջ միութեան հաստատելուն։ Պետական խորհուրդը կազմված կը լինի՝ ժողովրդից ընտրված 8 անդամներից և իշխանից նշանակված չորս անդամներից, բացի այդ խորհրդին կը մասնակցեն երեք անդամներ, որոնք ուղղափառների, մահմեդականների և հրէաների ներկայացուցիչներ կը լինեն։ Մինիստրներն էլ իրաւունք ունեն մասնակցել խորհրդի նիստերին և միայն խորհրդակցական ձայնի իրաւունք կունենան իրանց բաժնին վերաբերեալ հարցերի քննութեան ժամանակ։

ԱՄԵՐԻԿԱ

—

Ամերիկայից ստացված լրագիրները սգի սև շրջանակներ ունեն, որոնք ոչ թէ միայն ամբողջ համարի շուրջն են, այլ և առանձին սիւները այդպիսի շրջանակներ ունեն։ „New York Herald“ լրագրի մէջ տպված են հանգուցեալ և այժմեան նախագահների պատկերները։ Գարֆիլդի վերջին լրագրերի մասին յիշեալ լրագիրը նկատում է։ Երկար ժամանակ մահուան ընդդիմացող մեծ սիրտը այլ ևս չէ բաբախում։ Ուշաթափութենից ուշքի գալով, նա ձեռքը դրեց սրտի վրա և բացականչեց. „ինչպէս ցաւում է սիրտս“։ Բայց գիտութիւնը անզօր էր, որովհետև մարդ մեռնում էր։ Նրա անկողնի շուրջը կանգնած էին մարդիկ, որոնց ձեռքին էին գիտութեան բոլոր միջոցները, բայց նրանք ոչինչ չը կարողացան անել բնութեան ամենազօրեղ ոյժի դէմ։“

Նոյն օրը երեկոյեան Միացեալ Նահանգների նախկին նախագահ գեներալ Գրանտ հասաւ Նիւ-Իորկ և այնտեղից գլխաւոր կառավարչին ուղարկեց հետևեալ հեռագիրը։ „Յայտնեցէք հանգուցեալ նախագահի ընտանիքին իմ խորին ցաւակցութիւնը և համակրութիւնը։ Ամբողջ ժողովուրդը բաժանում է հանգուցեալ նախագահի ընտանիքի վիշտը։“

Յանցաւոր Գիտոի պաշտպանը հասաւ Վաշինգտոն։ Նա յայտնել է, որ իր պաշտպանութիւնը այն հանգամանքի վրա կը հիմնի, որ Գիտո խելագար է։ Յանցաւորի

Ուրեմն ինչպէս է գոյանում իրաւունքը, եթէ ոչ սովորութիւնը (обычай) և ոչ էլ գիտութիւնը չեն նրա ծագման պատճառը. նրա գոյութեան պատճառը օրէնքն է, այսինքն տէրութեան գիտակցական գործողութիւնը դէպի յայտնի նպատակ, որ կատարում է այն նորոգումները (реформы), որոնք վերաբերվում են երկրի օրէնսդրութեան զանազան ճիւղերին։

Նոր օրէնքը իր հաստատելում շատ անգամ հանդիպում է մեծ խոչընդոտների այն մարդկերանցից կամ դասակարգից (сословіе), որոնց ինտերեսներին նա կպչում է, որտեղից յառաջ է գալիս յամառ ընդդիմադրութիւն, որ չարունակվում է տարիներ և տասնեակ տարիներ։ Նոր իրաւունքը պէտք է գործ դնի իր բոլոր ոյժը, զօրութիւնը և կռուով բռնի իր տեղը։ Այսպէս են դուրս եկել երկար պատերազմներից և փառաւոր յաղթութենից յետոյ պատմական բարիք, ինչպէս են ստրուկների ազատութիւնը Ամերիկայում ահեղ պատերազմից յետոյ 186... կալուածատէրերի ճորտեր պահելու իրաւունքի ոչնչացնելը Եւրոպայում, (ժակերիա ասված պատերազմը Ֆրանսիայում 1358 թ.), գիւղական պատերազմը Գերմանիայում 1523—30, որով հասարակ գիւղական դասը այս երկրներում կամենում էր թօթափել ֆէօդալների իշխանութիւնը, որ իսկապէս յաջողվեցաւ Ֆրանսիայում միայն ֆրանսիական մեծ յեղափոխութեան միջոցով 1789 թ.։ Կռուի միջոցով չէր որ Իտալիան 50 և 60 թուականներին Աւստրիայից անկախ ապրելու իրաւունք ձեռք բերաւ։ Ազատ ապրելու և յառաջադիմութեան շաղով ընթանալու իրաւունքը յոյները այնքան թանգ էին համարում, որ ոչինչ չը խնայեցին նրան ձեռք բերելու սրանից 60 տարի առաջ ապստամբվելով տաճիկներից. նոքա լաւ գիտէին, որ ստրկական լծից ազատվելու համար բաւական չէ միայն լալ և աղաղակել և օտարաց օգնութեան ակնկալել։ Ո՞ւմ յայտնի չէ որ Աստուած պաշտելու իրաւունքը ըստ իր համոզմանց մարդ նոյնպէս կռուով և արիւնով է ձեռք բերել։ Չը կայ ոչ մի ազգ փոքր ի շատէ քաղաքակրթված, որ արիւնահեղ պատերազմներ չը լինի վարած իր դաւանութեան ազատութիւնը ձեռքից չը տալու համար։ Այսպիսով տեսնում ենք, որ իրաւունքը իր պատմական ընթացքում մեզ ներկայացնում է անվաստակ աշխատութեան, ձգտման և կռուի հանդէս։

Նախկին չկոլայի ուսումը (Սավինի և Պուխտա ներկայ դարուս առաջի կիսում) նրանով է վնասակար, ասում է Ռուդոլֆ Երինգը, որ ուսուցանելով իրաւունքի խաղաղ ծագումը, մոլորեցնում է ամբոխը հէնց այն ասպարիզում, որտեղ նա պարտ է գործել, աչքի առաջ ունենալով յայտնի նպատակ, գործ դնելով իր բոլոր զօրութիւնը և իրանից կախված միջոցները. մոլորեցնում է նրանով, որ գործը իբր թէ ինքն իրան կարող է յառաջ ընթանալ և բաւական է որ մարդս ձեռը ջիրը դրած սպասէ, որ այս կամ այն իրաւունքը մանանայի նման երկնքից ինքն իրան վայր իջնէ։ Եւ կարող ենք արդեօք բողոքել այս, հանգամանքի դէմ, ասում է հեղինակը. ընդհակառակ այն հանգամանքը որ ժողովրդների իրաւունքները պատրաստի երկնքից չեն իջել, այլ թէ ձեռք են բերված մեծամեծ դժուարութիւններ յաղթելով և արիւն թափելով, հէնց պատճառ եղաւ, որ ազգերը սերտ կերպով կապված են իրաւունքների հետ, այնպէս, ինչպէս որ մայրը իր ծնած մանկան հետ։ Առանց աշխատանքի գտած իրաւունքը հեշտութեամբ էլ կարելի է կորցնել։ Քամու բերածը քամին էլ կը տանի, բայց ժողովուրդը արիւնահեղ պատերազմի միջոցով գնած իրաւունքը չի թողնի, որ իր ձեռքիցը խլեն, ինչպէս մայրը իր զաւակը։

II.

Մինչև հիմայ մեր խօսքը ընդհանուր իրաւունքի վրա էր *), որ պատկանում է ամբողջ ժողովրդին, ամփոփում է իր մէջ ընդհանուր դրութիւններ, այժմ խօսենք կոնկրէտ կամ յատուկ իրաւունքի **) մասին, որ վերաբերում է անմիջապէս ամենայն մի անհատի։ Ամենայն մի իրաւունքի խախտման ժամանակ իրաւատիրոջ մէջ ծագում է մի հարց՝ արդեօք նա պարտաւոր է պաշտպանել իր իրաւունքը, հարկաւոր է հակառակորդին ընդդիմադրել, թէ պէտք է հրաժարվել իր ոտնակոխ եղած իրաւունքը պաշտպանելուց։ Ըստ երևոյթին այս հարցը ինքն իրան վճռվում է այսպէս. եթէ վէճի ենթակայ առարկան իրաւատիրոջ (правообладатель) համար թանգ արժէ, այն ժամանակ նա դատ կը բանայ, հակառակ դէպքում նա կը զոհէ իրաւունքը հանգստութեան։ Այսպէս—իրաւունք պաշտպանելու հարցը ստանում է հաշի կերպարանք, որով երկու կողմից էլ դատաստանին յանձնելուց առաջ կշռվում են շահը և վնասը։

Բայց բանը այսպէս է միայն ըստ երևոյթին և ճշմարիտ, ով չէ պատահել իր կեանքում շատ պրոցեսներ, որոնք ամենևին հիմնված չեն շահի վրա, այլ թէ սկսված են անձնական պատիւը չոչափելու պատճառով, ինչով կարելի է բացատրել, որ շատ անգամ մարդիկ դատական վէճ են բանում առաջուց իմացած լինելով, որ այդ իրանց շատ թանգ կը նստի։ Բայց թողնենք առ ժամանակ երկու անհատների իրար մէջ ունեցած վէճը և նրանց տեղ դնենք երկու ազգ, որոնցից մէկը դիցուք անիրաւաբար խլում է միւսից մէկ քառակուսի մղոն անպէտք հող. պէտք է երկրորդը սկսի պատերազմ, թէ ոչ։ Բարեբաղդաբար շատ սակաւ են մարդիկ, որոնք խորհուրդ կը տան տէրութեան լռել կամ հաշտվել որ և իցէ կերպով, որովհետև ամենին յայտնի է, որ այն ազգը, որ կը լռի այսպիսի հանգամանքում, իր մահվան վճիռը կը ստորագրի։ Եթէ ժողովրդից կարելի է անպատիժ խլել մի մղոնի չափ հող, կարելի նոյնպէս խլել և միւսը, երրորդը, մինչև որ բոլորովին էլ ոչինչ չի մնայ, մինչև որ տէրութիւնը կը ոչընչանայ և հէնց այդպէս էլ հարկաւոր է, այդ ազգը լաւագոյնին արժանի չէ։

Եթէ ազգը պարտաւոր է իրան պաշտպանել մանաւանդ հողի պատճառով, առանց ուշք դարձնելով նրա արժանաւորութեան վրա, ինչու գիւղացին մի և նոյնը չը պիտի անէ, եթէ մէկը անիրաւաբար ցանէ նրան պատկանած պտուղը, կամ թէ որ և իցէ կերպով փչացնէ նրա դաշտային աշխատութեան արդիւնքը (ի հարկէ մեր խօսքը այն արարմունքների մասին է, որոնք հիմնվում են անբարեխղճութեան վրա — недобросовѣстность, որ միայն կարող է պատճառ

*) Объективное право.

**) Субъективное право.